

Allande Sokarros

Pastorala, euskal gizartean eragile

Zu berean, euskal kulturaren sendotasuna pastoralak daukan arakastarekin neurtuko balitz, erabat osasuntsua da-goela ondorioztatuko litzateke. Pentsa... Maule hiriburu erdaldunduak 2004. urte honetan aurkeztu duen *Antso Handiatragedia*ren lehen agerraldian —uztailaren 25ean— 4.500 ikuslek lepo bete zuten antzezlekua, beste 500 baino gehiago sartu ezinean geratu zirelarik. Eta 3.000tik gora izan ziren aste bat beranduago, bigarren agerraldian! Gure antzerki zaharra, beraz, bere ibilbide luzean inoiz baino gaztetasunez eta bizitasunez beteagoa agertzen da. Jokalariak biltzeko ez da inolako nekerik... arazoa delarik, aitzitik ere, tauladara igo nahi duten guztiei karguren bat aurkitzea. Ikusgarriarentzat berarentzat egin beharreko trebakuntza zeregin handiaz gain, pastoral baten antolaketak eskatzen duen alimaleko talde lanak ez dio beldurra ematen jendeari. Pastorala gizarte oso baten konpromisoa da, jendarte hau bere aniztasunean islatzen duelarik.

Hala, beraz, pastoralaren garrantzia ez da handietsi behar... baina ez gutxietsi ere, ordea. Hori dela-eta, adiskidetzat jotzen dudan Mattin Irigoien garaztar kultur sortaileak, *Berria* egunkarian argitara eman zen *elkarizketa* batean, pastoralaz adierazitakoak oker zirela iritzi diot. Barkatuko dit erraiten badiot plazaratu zituen ikusmoldeek eta egin zituen ondorioztatzeek pastorala ulertzen eta are gutxiago bizitzen ez duen norbaitenak zirela, besterik gabe. Pastorala giro bat da eta euskal giro bat, zalantza izpirik gabe. Erdaldunak daudenek ere —eta ados nago asko izan daitezkeela— halaxe hartzen eta eurenganutzen dute. Euskal kulturaren altxor bat bezala hautematen dute, baina ez museo batean gordeta litzatekeen altxor bat bezala,

bai, ordea, egunerokotzen eta eraldatzen jakin izan duen kultur adierazpen bat bezala. Pastoralak elkarlan bat da ere, ziur aski euskal kulturako beste sail edo sorkuntzetan inon topatzen ez den maila batekoa. Erran daiteke, ez bai gutxienik gabe, parte-hartzaile bakoitzak, bere zeregina edo ekarpena xumeena izanda ere, guztien arteko obra bat bezala bizitzen duela. Pastoralak da elkar ezagutze eta begirunez hartze bat, ororen arteko ahalegin horretan konprometituta sentitzen baita jatorri, ibilbide, iritzi eta joera ezberdin eta kontrajarritako jendea. Gizarte loturak sendotzen eta harremanak sortzen dituen gertakaria da pastoralak. Ez da gutxi...

Ezagutzatik hazten da begirunea

Euskaltasunari ere —nola ez?— eragin onuragarriak dakarkio pastoralak. Ez da uste izan behar, hamar bat hila-betez euskarako obra baten bertsetak aldarrikatzeak edo gutxien-gutxienik aldarrikatzen entzuteak, kantoreak ikasten jarduteak, dantzak ikusteak edo emateak, taula-jokoek moldakuntzan parte hartzeak ez duela ondorioz eragiten, gutienez euskal kulturarekiko begirunean. Ezaxola, are gehiago areriotasuna, ezagutza ezak hazten du. Pastoral batean parte hartzeak hausten ditu antzeko jarrerak. Eragin zehatzagoak ere dakartza pastoralak eta *Antso Handia* tragedian aritutako lagun andana AEKn hasi da euskara ikasten. Zenbat diren, xuxen ez dakit, baina honek ez du hainbesteko garrantzirik; izan ere, pastoralaren eraginez euskara ikastera animatuko litzatekeen bakar bat ere egonda, onuragarria izango litzateke. Euskararen ikastera konprometituko edo ausartuko ez direnen artean ere, euskal hiztunekiko ikuskera begirunezkoa izango da honezkero. Euren eguneroko bizian euskaraz hitz egingo ez badute ere, pastoraletan ikasitako kantuak, esaterako, abestuko dituzte eta euskarazko beste hainbat kantoreen hitzak ikasiko ere. Pastoral batean aritu direnen artean, jatordu baten edo beste edozein jai egite baten kari, ez da «la, la, la...» tamalgarririk entzuten, kantu baten lehen hitzen ondoren.

Maulek eman duen *Antso Handia* pastoralean, gainera, gutxitan sumatu dudan giro ona nabaritu da. Honetan parte hartzera etorri dira euskal kulturarekin aurretik inolako harremanik izan ez zuten asko eta asko, hauen artean gazte ugari. Bihotz altxagarri eta itxaropen emaile zen 15 eta 25 urte bitarteko gazte mordo hau —neskak zirela gehiengo handian— pastoral batean jo eta su jarduten ikustea... Maulen, beste edonon bezala, *Star Académie* edo antzeko sasi-kulturako tentelkerietara aihertuak ikus zitezkeelarik. Gazte hauen koadrila lagunak ere ikusi izan ditugu behin eta berriro mustraken ikustera etorriak, eta pastorealean ez baziren partaide ere, euren kultur erreferentzietatik segurraz ere oso urruti izanagatik, ez genuen sumatu gauza zaharkitu bat bezala ikusten zutenik. Atxikimendu berezirik ezean, ikusmina eta jakin-mina sortzen zizkien, behinik behin, pastoralak.

Antso Handia pastoralak agerian utzi du, halaber, Zuberoko euskal kulturaren adierazpen arrakastatsu honek beste kultur sailekiko eragin onuragarriak izan dezakeela, hots, beste gisaz esanda, pastoralak deragitzan diru mailako ondorioak euskaltasunaren onurarako izan daitezkeela. Ezen, pastoraletako arduradunek, partaide guztien iritzia hartu eta gero, etekinak euskal kulturako egituren alde ematea erabaki dute. Bidezkoa dela pentsa dezakegu, baina ez da beti hala jokatu aurretik izandako pastoraletan. Mauleko pastoralak, behintzat, euskal kulturatik sortutako etekinak euskal kulturari bihurtu dizkio. Ez naiz seguru hainbeste direnik horrelako jokabideak.

Euskarazko irakurgaien ondikoa

Orain dela hiru urte sortu zen *Pika* haurrentzako euskarazko hilabetekaria egoera larrian dago gaur egun. Bere argitaratzea behin-behinean etetera behartua izan da, aurrera jarraitzeko ahalak aurkitu arte. Umetxoei zuzendutakoa zen *Nanai* hilabetekariak ere argitaratzea utzi egin du, orainokoa segurrik. Duela zenbait urte, berriz, *Xirrista* aldizkaria gelditzera behartua izan zen. Horiek guztiak horrela, ba-

dirudi halako zorigaitz batek eragozten duela Ipar Euskal Herrian haurrentzako euskarazko irakurgaien egonkortasuna. Zorigaitza? Bai zera... Egoera honen, gertakizun hauen azalpen biderik badago eta nik behintzat bi ikusten ditut: alde batetik, euskaraz irakurtzeko ohiturarik, joerarik, motibaziorik ez izatea eta, bestetik, euskararen bizi-esparru hauen bizirik irauten laguntzeko nahikunde eta baliabide publikorik ez egotea edo behintzat oso ahulak agertzea.

Harria besteari botatzea beti errazena baita, hasiko nintzateke erraiten *Pika* eta besteak egonkorrak ez izatea, euskaraz ez irakurtzeko edo gutxi irakurtzeko arazoari lotuta dagoela, lehenik eta behin. *Pika*-k, esaterako, 350 harpidedun baino gehiago lortzerik ez du izan, eta hori kopuru oso murrizta da, euskaraz gutxi edo aski ikasten duten haurren zenbatekoa kontuan hartuta. Ez da baztertzekoa, jakina, produktua haurren gaur egungo interes zentroei ez egokituta izatea, eta pentsatzen dut aldizkariaren arduradunek egon daitekeen kontu hau gogoan erabili izan dutela. Hala ere, zio hau bera ez da nahikoa euskarazko irakurlegoaren murriztasuna ulertzeko orduan. Euskarazko prentsaren alorrean aspalditxo nabilerarik, ohar-tua naiz euskaraz irakurtzen duten euskal hiztunak —euskaltzale edota abertzaleak izanda ala ez— oso-oso gutxi daudela. Gehienek ez dute ia ezer irakurtzen eta zertxobait egiten dutenek... frantsesez egiten dute. Orain errango dudan honek ez du ongi neurtutako balio zientifikorik, ez da iritzi ikerketentzat ustez baliatzen diren irizpide zehatzetan bermatzen, baina probaz ohartu naiz, behin eta berriro, lekuren batean eskuko izango delarik frantsezko aldizkariaren bat eta beste bat euskarazkoa... ustez euskaltzale edo abertzale peto-peto batek erdarazkoa begiratzeari joko diola lehenik! Euskarazkoa eskuetan hartzen badu ere, oso azkar egingo du eta antzeko zerbait erranen: «ez da erraza honen ulertzea, ez dut ohiturarik-eta...».

Erraztasuna... Bai horixe! Hortan da bai, hain zuzen ere, koska. Ipar Euskal Herrian —baina pentsatzen dut Hego Euskal Herrian ere antzeko zerbait izango den— pairatzen dugun erdararen nagusitasun oso honetan, sekulako tema eta tinkotasuna behar da euskaldun bezala jokat-

zeko. Erdara delarik jaun eta jabe, administrazioan, gizarte zerbitzuetan, saltokietan, ingurumenean, hedabideetan eta ez dakit beste non eta non oraino, nola egon liteke euskaraz irakurtzeko joera handirik? Hain da erraza alde orotara zabaldua dagoen erdaraz mintzatzea, entzutea edo apurtxo bat irakurtzea... eta hain zaila zokoratuta dagoen euskaraz egitea! Oro har, beraz, *Pika-k*, *Nanai-k*, *Xirrista-k*, baita *Berria-k*, *Argiak*, *Herriak* edo gainontzeko gutxi hauek ere, egoera diglosikoaren ondorioak daukate oztopo nagusi euren bizi esparrua bermatzeko eta egonkortzeko.

Gauzak horrela, eta bigarren azalduerari heltzen natzaio, aginte publikoen sustapena ezinbestekoa dute hedabide hauek guztiak. Zehazki mintzatzeko, diru publikoaren behar gorria daukate, irakurleko murriz batek eragiten dizkien arazo handiei aurre egiten laguntzeko. Jakin badakit botere publikoen men ez izatea beti hobe dela, baina egoera oso neketsu batean irauteko lehenik eta sendotzeko gero, babes hauez kanpoko beste aukerarik ez da, non ez den sos laguntzaile pribatuak egotea, eta, egia esan, neuk jardule publikoak hobesten ditut beti ere. Euskaraz dauden idatzizko hedabideentzat oso diru laguntza murrizak daude Ipar Euskal Herrian eta, hauen eskurtzeko, Pirinio Atlantikoetako Kontseilu Nagusia edo Akitaniako Eskualde Kontseilua bezala gehiengoz arrotzak diren instituzio politikoaren «eskuzabaltasunaren» men jarri behar da. Gainera, Frantziaren politika eta administrazio egitura edirakoia dela-eta, instituzio hauek —autonomia egituraketa bati alderatuta— eskumen politiko eta baliabide fiskal oso-oso txikiak daukate... eta euskararen sustatzea ez da sekula izan beraien lehentasunetatik. Ipar Euskal Herria benetako autonomia batez jabetuta balitz, euskaltzale/abertzaleek esparru horretan izango genukeen eraginak, zalantza izpirik gabe, euskararen eta euskarazko baliabide eta lan esparruen aldeko jokabideak indartzera behartuko lituzke agintariak, hauek abertzaleak ez izan arren. Horretaratu ez garen bitartean, menpekotasunaren eta itxurakeriaren bide txarretatik ibiltzera behartuta gaude sarritan, oztopo itzelak gainditu ezinean, peko errekarera erortzen garelarik.

Maskaradak: kulturatik folklorera?

2005. urteko maskaradak Altzürüküko herriaren eskutik beharko genituzke bizitu, ez baldin badira behintzat bertan behera utziak, joan zaigun urte honen amaieran gertatutako altzürükütar gazte baten heriotzagatik. Egunkariek eta gainontzeko hedabideek emango digute, dena den, gertakizunaren berri, asko baitira, zuberotarrez gain, maskaraden ikustera etortzeko gutzian daudenak. Espero dezagun, haatik, Altzürükükoek ez dituztela maskaraden agerraldiak maiatz erdiraino luzatuko... 2004. urte honetan, Iruri eta Zalgize-Donztebek egin duten bezala! Ezen, hau izan da maskaradek, denboraren luzeran, nozitu duten okerkeria eta desbideratzeetatik azkena. Zuberoako inauteriak diren maskaradak gaur egun egiten eta ikusten dituztenen artean nor bada ohartuta dago kultur eta gizarte gertaera honen esanahiez? Ia inor ez, esan daiteke hanka sartzeko arriskurik gabe. Maskaradak, jatorriz, eguzki eta ilargi egutegiaren artean falta diren hogeitau egun eta piko horietan egiten ziren. Hauek «zotal egünak» deitzen ziren, tarte horretan zilegitzat emaiten baitzen gizartearen eguneroko oreka eta ibilera hankaz gora ezartzea: txikia handiari oldartzen ahal zitzaion eta gutxietsita zeuden gizataldeek —maskaradetako *beltzeria*, hots, *kautere* eta *buhameak*— handi-mandi eta tente-potenten menpekotasuna arbuiazen ahal zuten.

Haatik, hau da maskaraden aurpegi bat soilik, beste bat delarik, ordea, gure sineste zaharren lekukoak daudela... edo halaxe behar luketela izan behintzat. Biribilean egiten diren antzez-jokoek eta dantzek islatzen dituzte gure arbasoek eguzkia gurtzen zuten antzinako garai haiek. Sinbolismo hau ahaztuta baldin badute gutiz gehienek, nor gogoratuko da, bada, *Pitxu*-ren hiltzearen eta berpiztearen esanahia dela negu beltzaren amaitzea eta udaberri biziberritzailearen etortzea? Tamalez, baina, maskarada gutxitan agertzen den hartzairen puzker egiteak ere erranahi berdina dauka. Horiek guztiak gogorazita ere, argi esan dezadan ez naizela izanaren miresle edo idealizatzailea. Kultura ez da behin betikotz finkatuta dagoen eta bi-

lakatu ez daitekeen zerbait. Gizartearekin batera eraberritzen da kultura, eta pastoralak, esaterako, hau ezin hobeto egiten jakin izan du. Hargatik, nire iritzia da nora goazen jakiteko nondik gatozen jakin behar dugula, gutxien batez behintzat. Ezagutza edo oharpen honek ditu —eraberritzearekin batera— kultura eta folklorea bereizten. Horiek horrela, zinez tamalgarri irudituko litzaidake maskaradak dantza trebetasun eta burlazko ikusgai agerraldi bilakatuko balira erabat... kultura izatetik folklore bihurtuko bailirateke. ¶